

РОЗДІЛ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

УДК 378.147.091.3 — 051

О.В. Шестопалюк
м. Вінниця, Україна

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПЕДАГОГА

У полі зору будь-якого педагога постійно знаходяться, принаймні, три аспекти його професійної діяльності: педагогічне спілкування, індивідуально-психологічні, професійні якості та власне педагогічна діяльність, продуктивність якої безпосередньо залежить від професіоналізму педагога.

Професіоналізм педагога — це інтегральна характеристика його особистості, що припускає володіння педагогом видами професійної діяльності і наявність у нього поєднання професійно важливих психологічних якостей, що забезпечують ефективне розв'язання професійних педагогічних задач щодо навчання та виховання (дітей або дорослих, які навчаються) [7, с. 15].

Російський науковець А. Деркач виокремлює такі критерії професіоналізму педагога:

- об'єктивні критерії: ефективність педагогічної діяльності (навчальної, розвивальної, виховної, діагностичної, корекційної, консультативної, організаторсько-управлінської, самоосвітньої);
- суб'єктивні критерії: стійка педагогічна спрямованість, позитивне ставлення до себе як до професіонала, задоволеність працею;
- процесуальні критерії: використання педагогом соціально прийнятих, гуманістично спрямованих способів, технологій у своїй праці;
- результативні критерії: досягнення в педагогічній праці результатів, затребуваних суспільством (формування якостей особистості учнів, що забезпечують їх підготовленість до життя в мінливому суспільстві) [3, с. 56].

Професіоналізм педагога включає в себе три сторони:

- ефективно з високою результативністю виконання видів педагогічної діяльності;
- повноцінне гуманістично орієнтоване педагогічне спілкування, спрямоване на забезпечення співпраці з іншими учасниками педагогічного процесу (з учнями, з колегами — педагогами, з адміністрацією);
- зрілість особистості педагога, що характеризується поєднанням професійно важливих якостей, необхідних для високорезультативної педагогічної діяльності та гуманістично орієнтованого педагогічного спілкування [4].

В основі професіоналізму педагога лежить його професійна компетентність. Аналіз наукової літератури показує, що є різні підходи до пояснення сутності професійної компетентності педагога.

В. Сластьонін під професійною компетентністю розуміє єдність теоретичної і практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності і характеризує її як професіоналізм, а

також можливість реалізації професійної готовності педагога в його соціальних діях, де проявляється наявність або відсутність успішності його дій [8, с. 125].

Г. Гушлевська у своїх роботах розглядає професійну компетентність як методологічний принцип керівництва і взаємодії суб'єктів освітнього процесу, а так само знання педагогом своєї справи, рівень його освіти [2, с. 11].

Деякі вчені (М. Кяерст, Е. Мананникова, Ю. Майсурадзе, С. Шишов та ін) розуміють під професійною компетентністю характеристику кінцевої мети навчання, інтегральне утворення в структурі моделі педагога [5, с. 78].

Погоджуємося з А. Деркачем, який вважає, що професійна компетентність — це здатність педагога до розв'язання певного класу професійних завдань. Він стверджує, що професійна компетентність педагога складається з:

- професійних педагогічних знань і вмінь;
- професійних педагогічних позицій (стійких відносин педагога до справи, до учнів, до колег, до себе);
- професійно важливих якостей особистості.

А. Деркач виокремлює три сторони професійної педагогічної компетентності [6, с. 146].

Перша сторона професіоналізму педагог — це компетентність у педагогічній діяльності, що включає в себе:

- знання про сутність праці вчителя, про психологічні і вікові особливості учнів, про зміст освітніх програм та ін;

- педагогічні вміння: вміння вивчати педагогічну ситуацію і ставити адекватні педагогічні завдання; вміння відбирати, групувати й оновлювати навчальний матеріал, вміння вивчати учнів (їхню пам'ять, мислення, увагу та ін), стан навченості і вихованості учнів, прогнозувати їхню зону найближчого розвитку; вміння відбирати та комбінувати методи, засоби і форми навчання і виховання, адекватні здібностям і можливостям учнів, інноваційні вміння як пошук нових педагогічних завдань, способів (технологій); вміння ставити проблеми і проводити дослідження, експериментувати та ін;

- професійні педагогічні позиції: предметник, методист, діагност, майстер, новатор, дослідник, експериментатор і ін.;

- професійно важливі якості особистості: педагогічна ерудиція та обізнаність; педагогічне мислення (як здатність до аналізу педагогічних ситуацій і прийняття педагогом педагогічного рішення з урахуванням особливостей учнів); педагогічна інтуїція (як швидке одномоментне ухвалення педагогічного рішення з урахуванням передбачення розвитку ситуації без розгорнутого усвідомленого аналізу); педагогічна імпровізація (як знаходження несподіваного педагогічного рішення та його втілення); педагогічна спостережливість, пильність (як розуміння сутності педагогічної ситуації за зовні незначними ознаками); педагогічний оптимізм (як підхід до учнів з оптимістичною гіпотезою, з вірою в їхні можливості); педагогічне прогнозування (як уміння передбачати поведінку учнів, передбачати їхні та свої труднощі).

Отже, ця сторона відображає рівень інтелектуального розвитку, що виражається в сформованості у педагога сукупності психічних якостей, котрі забезпечують не тільки успішне розв'язання професійних завдань, а й ефективну зміну способів поведінки відповідно до умов, що змінюються. Для педагога важливе значення мають такі інтелектуальні якості, як продуктивність мислення і пам'яті, тобто висока розумова працездатність, глибина, гнучкість і швидкість розумових процесів, гарна пам'ять на професійно значущу інформацію (особи, імена, фактичні дані тощо) [1].

Настільки ж важлива рефлексивність мислення (здатність поставити себе на місце іншої людини, бачити ситуацію і приймати рішення з його точки зору). Сучасні умови професійної діяльності вимагають від педагогів адаптивності поведінки, швидкої пристосованості до нового, тобто адекватна зміна думок, почуттів і дій відповідно до мінливої обстановки.

Успішно діючий професіонал має володіти високим рівнем навченості — здатності до засвоєння нових альтернатив поведінки і своєчасному звільненню від звичних дій, що виявилися неефективними.

Важливі і такі властивості інтелекту, як реалізм очікувань і розсудливість. Під реалізмом очікувань розуміється постановка досяжних цілей діяльності і вибір таких способів дій, що забезпечують відповідність одержаних результатів поставленим цілям. Розсудливість — це об'єктивно зважене ставлення педагога до самого себе і до людей незалежно від особистих симпатій і антипатій [7, с. 65].

Інша сторона професіоналізму педагога — це компетентність в педагогічному спілкуванні (комунікативна компетентність), що містить:

- знання про завдання і засобах спілкування, про педагогічну етику;
- педагогічні вміння: вміння ставити широкий спектр завдань і гнучко їх перебудовувати в процесі спілкування; вміння враховувати позицію інших учасників спілкування; терпимість до несхожості іншої людини; вміння переважного використання організуючих впливів в порівнянні з оцінюючими і дисциплінує; використання демократичного стилю та відкритої позиції в спілкуванні; вміння вивчати і оцінювати досвід колег, брати участь у педагогічній співпраці та ін.;
- професійні педагогічні позиції: психотерапевт, актор, учасник і суб'єкт педагогічного співробітництва;
- професійно важливі якості особистості: педагогічна емпатія, (співпереживання); педагогічний такт (як розумна міра у виборі впливів на учнів з урахуванням умов і можливостей учасників спілкування); педагогічна чутливість; емоційна саморегуляція та ін [6, с. 147].

Отже, до цієї сторони відносять такі якості особистості педагога, що пов'язані з виконанням професійних обов'язків і відображають особливості виникнення, характер і тривалість існування різноманітних емоційних станів, а також його здатність до їх довільної саморегуляції. До найбільш важливих емоційно-вольових якостей педагога зазвичай відносять:

- енергійність — високий рівень активності та працездатності у виконанні значного обсягу роботи;
- ініціативність — самостійне виконання дій, які не були раніше регламентовані, висування нових ідей і прагнення до їх реалізації у відповідних умовах;
- наполегливість — неухильне прагнення до досягнення поставленої мети;
- упевненість в собі — прийняття на себе відповідальності за результати діяльності;
- стресостійкість — збереження адекватності поведінки та ефективності діяльності в різних нестандартних ситуаціях.

Поряд з вищезгаданими до вольовим якостям психологи і педагоги традиційно відносять цілеспрямованість, витримку, самоволодіння, сміливість і рішучість [7, с. 66].

Третя сторона професіоналізму педагога - особистісно-індивідуальна компетентність, що включає:

- знання про психологію особистості;
- педагогічні вміння: вміння вивчати та розвивати особистість учнів; вміння вивчати і розвивати свої особистісні якості, розуміти і зберігати моральні цінності у праці педагога; вміння будувати і реалізовувати плани свого особистісного і професійного саморозвитку; вміння вивчати і хронометрувати процес своєї праці; вміння бачити сильні і слабкі сторони своєї праці, особливості свого індивідуального стилю; вміння підтримувати працездатність і ін.;
- професійні і педагогічні позиції: самодіагностика, усвідомлена індивідуальність;
- професійно важливі якості: педагогічне цілепокладання (як здатність планувати свою діяльність з урахуванням можливостей учнів; будувати плани власного професійного розвитку); педагогічна рефлексія як зверненість свідомості педагога до самого себе, педагогічна самосвідомість; педагогічні здібності (розуміти іншу людину і впливати на неї) [6, с. 148].

Отже, до цієї сторони відносять такі комунікативні якості, що відображають здатність педагога в рамках його професійної діяльності до міжособистісного і ділового спілкування, а також надання цілеспрямованого впливу на поведінку іншої людини або групи людей.

Професійно важливі комунікативні якості знаходять комплексне вираження в рівні соціально-психологічної компетентності педагога [7, с. 67].

Узагальнивши вищевикладене, приходимо до висновку, що для досягнення успіху педагогу крім позитивного настрою на професійну діяльність необхідно володіти відповідними індивідуально-психологічними якостями, що дозволяють ефективно взаємодіяти з суб'єктами освітнього процесу, аналізувати й узагальнювати інформацію та використовувати різні технічні засоби. При цьому необхідно враховувати, що:

1) сформованість професіоналізму педагога як суб'єкта видів педагогічної діяльності є підставою для декількох видів компетентності — предметної, методичної, діагностичної, інноваційної, дослідницької;

2) сформованість педагога як суб'єкта педагогічного спілкування підвищує його комунікативну, перцептивну, управлінську компетентність;

3) зрілість особистості педагога зміцнює його особистісно-індивідуальну компетентність [3].

Професійна компетентність педагога це інтелектуальна відповідність тим завданням, розв'язання яких є обов'язковим для нього. Компетентність виражається в кількості й якості завдань, сформульованих і розв'язуваних педагогом у процесі професійної діяльності, а також - це основні властивості й якості особистості, що зумовлюють успіх педагогу в процесі його взаємодії з різними суб'єктами в освітньому просторі.

Література:

1. Бондаревская Е.В. Введение в педагогическую культуру: Учебное пособие [Текст] / Е.В. Бондаревская. — Ростов н / Д: РГПУ, 1995. — 172 с.
2. Гулішевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці // шлях освіти / І. Гушлевська, 2004. — №3. — С.22-24.
3. Деркач А.А. Акмеологические основы профессионального самосознания личности [Текст] / АА Деркач, О.В. Москаленко. — Астрахань, 2000. — 328 с.
4. Компетеності та компетенції: до визначення понять в українському контексті // Відкритий урок. — 2004. — №17-18. — С. 13-17.
5. Котова И.Б. Феноменология и типология профессионального взаимодействия педагога [Текст] / И.Б. Котова, В.И. Мареев, Е.И. Рогов. — Ростов н / Д, 1990. — 35 с.
6. Мананикова Е.Н. Педагогическая психология: Учебное пособие [Текст] / Е.Н. Мананикова. — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К». — 2007. — 224 с.
7. Рапохин, Н.П. Прикладная психология: учебное пособие [Текст] / Н.П. Рапохин. — М.: ФОРУМ: ИНФРА-М. — 2007. — 432 с. (Высшее образование).
8. Слостенин, В.А. Антропологический подход в педагогическом образовании [Текст] / В.А. Слостенин // Народное образование. — 1994. — № 9. — С.124-126.

У статті розглянуті визначення професіоналізму педагога та його складові частини. Аналізується співвідношення професіоналізму та професійної компетентності. Уточнені критерії професіоналізму викладача.

В статье рассмотрены определения профессионализма педагога и его составные части. Анализируется соотношение профессионализма и профессиональной компетентности. Уточнены критерии профессионализма преподавателя.

The article deals with the definition of teacher professionalism and its components. Analyzed the relation between professionalism and professional competence. Refinement criteria for teacher professional.